

**КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО
ТА КРИМІНАЛІСТИКА**

БЄЛКОВ Ю. М.,
здобувач кафедри
кримінального права та процесу
(ВНЗ «Національна академія управління»)

УДК 343.9

**ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ОХОРОННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
ТА ЗНАЧЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
ЗЛОЧИНІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Статтю присвячено поняттю запобігання злочинності у діяльності недержавних охоронних організацій, використанню недержавних охоронних організацій в запобіганні злочинності та значенню кримінологічної характеристики для забезпечення цієї діяльності.

Ключові слова: правоохоронні органи, злочинність, безпека, боротьба зі злочинністю, недержавні охоронні організації.

Статья посвящена понятию предупреждения преступности в деятельности негосударственных охранных организаций, использованию негосударственных охранных организаций в предупреждении преступности и значению криминологической характеристики для обеспечения этой деятельности.

Ключевые слова: правоохранительные органы, безопасность, борьба с преступностью, негосударственные охранные организации.

This article deals to the concept of crime prevention activities in the private security organizations use private security organizations in the prevention of crime and criminological characteristics important for this activity.

Key words: law enforcement agencies, safety, the fight against crime, Private security companies.

Вступ. Актуальність теми статті обумовлена тим, що з моменту набуття Україною незалежності існуючі суспільні відносини зазнали істотних змін як позитивного, так і негативного характеру. Це не могло не вплинути і, зрештою, завдало істотного впливу на криміногенну ситуацію в країні, що поставило в ряд першочергових завдань забезпечення належного рівня охорони та безпеки громадян у всіх сферах життєдіяльності, включаючи як особисту безпеку – життя, здоров'я, так й безпеку приватної власності.

Постановка завдання. Незважаючи на зусилля, що докладаються владою України, завдання забезпечення належного рівня безпеки громадян на сьогодні не можна вважати виконаним. З іншого боку, загальносвітовою тенденцією є поступлення державою частини своїх повноважень у сфері забезпечення безпеки недержавним структурам, демонополізація відповідної діяльності, що знаходить прояв в активному залученні приватних структур до виконання відповідних завдань, одним з найактуальніших з яких є завдання запобігання злочинності. У розвинених країнах, таких як США, Німеччина, Франція тощо, приватна охоронна діяльність є широко розповсюдженою і вже довела свою дієвість та ефективність у справі запобігання злочинності. Щодо України, то, незважаючи на досить розвинений ринок охоронних послуг, казати про завершення становлення цього сектору було б передчасним. Сьогодні приватна охоронна діяльність в Україні здійснюється в умовах не лише відсутності практичного та організаційного досвіду у цієї сфері в цілому, а й наявності істотних недоліків нормативно-правового регулювання цієї діяльності, зокрема взаємодії з правоохоронними органами, не кажучи вже про недостатню наукову розробленість проблеми.

Окремі проблеми запобігання злочинності розглядали у своїх роботах вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: С.М. Алфьоров, С.Ф. Денисов, О.О. Деревягін, О.М. Джу́жа, А.І. Долгова, Д.О. Зубов, Т.Л. Кальченко, М.Г. Колодяжний, Л.В. Левицька, Ю.В. Нікітін, Г.Г. Мошак, Ю.В. Філей, О.Ю. Шостко, С.В. Якимова та інші.

Водночас питання запобігання злочинності у діяльності недержавних охоронних організацій на сьогодні не було предметом наукового дослідження.

Метою даної статті є, по-перше, спроба визначення поняття запобігання злочинності у діяльності недержавних охоронних організацій; по-друге, з'ясування значення кримінологічної характеристики злочинів для забезпечення цієї діяльності.

Результати дослідження. Запобігання злочинності є загальним обов'язком, а тому в інтересах повного об'єднання суспільних ресурсів необхідно більше інтегрувати приватні охоронні структури, надавати сприяння їх компетентній участі у цій діяльності [1].

Використання недержавних охоронних організацій у запобіганні злочинності відноситься до важливіших складових забезпечення внутрішньої безпеки держави.

В перспективі система безпеки вітчизняного підприємництва має стати надійним засобом захисту економічних інтересів вітчизняного виробника як на внутрішньому, так й на зовнішньому ринках, здатним унеможливити завдання українському підприємцю збитків внаслідок недружніх, а іноді протиправних акцій як з боку іноземних економічних структур, так й на національному рівні, включаючи прояви корупції, спроби рейдерських захоплень, ліквідацію тіньових схем діяльності тощо [14, с. 24].

Здійснення охоронної діяльності можна віднести до сфери, де функціонально існує потенційна небезпека порушення прав. Причому таку небезпеку слід, на нашу думку, розглядати у двох аспектах. По-перше, це порушення прав клієнтів охоронних організацій з боку третіх осіб. Власно кажучи, саме запобігання цьому виду порушень й є основною метою діяльності охоронних організацій. З іншого боку слід визнати, що сама діяльність охоронних організацій часто створює ризик порушення прав та законних інтересів третіх осіб. Таким чином, кажучи про запобігання злочинності у діяльності недержавних охоронних організацій доцільно розглядати її у двох вимірах – зовнішньому та внутрішньому.

Під злочинністю (злочинною діяльністю) у юридичній літературі розуміється система передбачених кримінальним законом діянь і тісно пов'язаних з ними інших докримінальних та післякримінальних дій, які психологічно детерміновані загальним мотивом, реалізація якого планується суб'єктом шляхом постановки та досягнення окремих, проміжних цілей [5, с. 96].

Потребує з'ясування й саме поняття запобігання злочинності. Незважаючи на його широке застосування як у нормативно-правових актах, так й в науковій літературі, сьогодні не можна казати про існування єдиного тлумачення цього поняття. Існуюча розбіжність термінів свідчить про нечіткі, а то й суперечливі уявлення стосовно запобігання правопорушенням.

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає дієслово «запобігати» як: «не допускаючи, заздалегідь відвертати що-небудь неприємне, небажане» [2, с. 414].

У юридичній літературі поняття «запобігання злочинності» найчастіше використовується поряд з такими поняттями, як «попередження злочинності» та «профілактика злочинності», але єдина позиція як до визначення цих понять, так й до питання їх співвідношення відсутня. Тож сьогодні повністю слушним залишається зауваження Я.М. Квітки, що стосується наявності у дискусії з питань запобігання правопорушень багатьох поки що неясних, дискусійних моментів стосовно основних понять [7, с. 70].

Так, Л.В. Левицька вважає, що спроби розмежування понять «попередження», «профілактика», «запобігання», «превенція» є недоцільними й такими, що не мають ані теоретичного, ані практичного сенсу, оскільки зазначені поняття є синонімічними, а їх зміст фактично збігається [9, с. 133]. Як синонімічні поняття «запобігання», «профілактика», «попередження» розглядає й І.В. Новасардова, пропонуючи під «запобіганням» (профілактикою, попередженням) правопорушень розуміти «особливий вид соціальної діяльності, що забезпечує таке перетворення суспільних відносин, у результаті якого усуваються, нейтралізуються чи блокуються детермінанти протиправної поведінки» [10, с. 178].

Т.Л. Кальченко визначає, що «попередити» означає перешкодити чомусь розвинути, здійснитись за допомогою прийнятих заходів, тоді як слово «профілактика» означає «уберегти», «запобігти». Дослідниця робить висновок про синонімічність понять «профілактика» та «запобігання», відмічаючи, що сама «профілактика» є частиною більш змістовного явища – попередження правопорушень [6, с. 15].

Юридична енциклопедія [17, с. 513] ставить розмежування понять «профілактика», «попередження» та «припинення» в залежність від рівня сформованості причин та умов протиправної поведінки і пов'язаного з цим моменту їх реалізації у здійсненні такої поведінки. Таким чином, якщо йдеться про момент, що передують формуванню умислу, то слід казати про профілактику; на етапі після формування умислу, але до початку вчинення правопорушення, – про запобігання; а на етапі вчинення правопорушення – про його припинення.

Запобігання правопорушенням розглядається як поняття ширше за профілактику.

Досить чітке розмежування понять «попередження», «запобігання» та «профілактика» проводиться у роботі Е.І. Петрова. Так, діяльність приватних детективних та охоронних організацій з попередження злочинності пропонується розглядати як діяльність з недопущення злочинів, які ще тільки замишляються або готуються. Про запобігання, на думку автора, йдеться на стадії замаху, тобто це діяльність з припинення вже розпочатих відносно клієнтів приватних детективних та охоронних організацій злочинів. Щодо профілактики, то це поняття розуміється ним як сукупність засобів, спрямованих на виявлення та усунення детермінантів злочинів, причому виділяються два аспекти профілактики: профілактика злочинів, що замишляються та готуються стосовно клієнтів приватної детективної або охоронної організації (загальна профілактика) та з відання коригуючого впливу на осіб, які потенційно можуть вчинити злочин стосовно клієнтів такої організації [12, с. 97].

Не надаючи загального визначення запобігання злочинності, німецький дослідник Х. Шульц виділяє п'ять видів можливої діяльності із запобігання злочинності: оперативне запобігання злочинів на підприємствах; участь в об'єднаннях, що здійснюють запобігання злочинності; участь у запобіганні злочинності на федеральному рівні; участь у запобіганні злочинності на земельному рівні; участь у запобіганні злочинності на рівні комун [1], виділяючи адміністративні рівні запобігання злочинності, на яких можуть брати участь у цій діяльності недержавні охоронні організації.

Українська дослідниця Т.Л. Кальченко каже про «запобігання» як про складну, багаторівневу систему державних органів та громадських організацій, які справляють антикриміногенний вплив на соціальні об'єкти з метою недопущення порушень кримінально-правових норм і усунення (нейтралізації) чинників, що її детермінують [6, с. 15].

Слід відмітити, що у міжнародних програмних документах (Резолюція ООН «Елементи відповідального попередження злочинності: стандарти і норми») протидія злочинності визначається як діяльність за допомогою засобів, не пов'язаних із застосуванням покарання. Це законна реакція держави і суспільства на загрозу безпеці громадян, що створюється злочинною діяльністю. Згідно з визначенням Ради ЄС від 28 травня 2001 р. запобігання злочинності тлумачиться як діяльність, що охоплює всі заходи, які так чи інакше сприяють скороченню злочинів, а також зменшенню відчуття небезпеки у громадян як кількісно, так і якісно, безпосередньо за допомогою утримання від злочинних дій або через політику і втручання, спрямовані на зменшення можливостей вчинення злочинів, а також через впливи на причини злочинності [15, с. 158]. З наведеного вбачається новітнє бачення суспільного призначення запобігання злочинності: забезпечення безпеки від злочинності та її проявів.

Запобігання злочинності має здійснюватись з обов'язковим дотриманням принципів законності, поваги до прав людини, рівності усіх людей перед законом та судом, пропорційності між превентивним примусом і злочином, який ним відвертається [4].

Кажучи про роль діяльності недержавних охоронних організацій у запобіганні злочинності, варто навести слова Б. Головкина, який слушно зазначає, що «за часи розбудови демократичної правової держави належної уваги гарантуванню безпеки людини у суспільстві не приділялося. Влада намагається не помічати свій обов'язок створити безпечні умови життя в Україні, а суспільство поки що мовчить, не до кінця усвідомивши необхідність вимагати гарантії безпеки від держави» [3, с. 241]. Отже, хтось має взяти на себе відповідні функції, принаймні, в приватному секторі.

Повертаючись до практичних аспектів запобігання злочинності, слід зауважити, що успішність діяльності із запобігання злочинності значною мірою обумовлюється наявністю спеціальних знань, у тому числі, щодо кримінологічної характеристики того чи іншого виду злочину. Як слушно зазначає Л.В. Левицька, «для успішного запобігання злочинам необхідно виявити механізм дії причин злочинів – встановити, при взаємодії яких криміногенних факторів соціального середовища й індивідуальних властивостей особи (як жертви так і злочинця) продукується злочинна поведінка, оскільки жодна причина не діє без наявності необхідних і достатніх умов» [9, с. 80]. Здійснений аналіз матеріалів, що відображують умови та обставини вчинення конкретних злочинів, вивчення особистості злочинців дозволяє дійти висновку, що часто злочин являє собою результат реалізації диспозиції особистості винної особи в певній ситуації. Кримінальна позиція, таким чином, формується у особи в межах визначеної системи відносин, до яких вона включена. Така приналежність винної особи до цієї системи має форму змушеної участі, тобто коли вже відсутній вибір, брати участь чи ні у відносинах, що склалися: будучи включеною до певної системи, особа потрапляє у залежність від існуючих факторів. Тож саме конструктивний кримінологічний аналіз конкретного злочину або виду злочину має бути зрештою спрямований на виявлення конкретних ситуацій, що обумовлюють вибір особою кримінального варіанта поведінки [13 с. 191]. Необхідність розвитку теорії кримінологічної характеристики злочинів обумовлюється не лише внутрішніми потребами кримінологічної науки, а й потребами практики. Кримінологічна характеристика злочинів у юридичній літературі визначається як «результат практично-пізнавальної діяльності... , надана у вигляді моделі система відомостей про специфічні кримінологічні якості даного виду (групи) злочинів та про типові ознаки криміногенних об'єктів цих злочинів, яка сформована на основі спільності та взаємозв'язку низки елементів (причин та умов вчинення окремих видів (груп, категорій) злочинів, носіїв цих причин та умов тощо) з метою розробки ефективних засобів попередження злочинів» [11, с. 95], «сукупність даних (достатня інформація) про певний вид злочинів, або про конкретне протиправне діяння, яка використовується для розробки та реалізації попереджувальних заходів» [16, с. 377].

Вбачаючи це, можна зазначити, що до предмету кримінологічної характеристики злочинів належать: сукупність виражених зовні злочинних посягань на об'єкти кримінально-правової охорони, детермінанти певного виду (групи) злочинів, характеристики особистості осіб, що вчиняють або готові вчинити вказані протиправні дії, закономірності та зв'язки між вищеназваними елементами та їх окремим проявами, що дають можливість впливати та усувати їх причини, нейтралізувати умови, перешкоджати та запобігати вчиненню злочинів.

Крім того, особливе значення для здійснення діяльності недержавними охоронними організаціями запобігання злочинів мають знання про спосіб вчинення того чи іншого злочину. У науковій літературі спосіб вчинення злочину розглядається як сукупність прийомів та методів, що використовуються при вчиненні злочину, послідовність вчинення злочинних дій, застосування засобів впливу на предмет злочинного посягання [8, с. 257]. Як криміналістична категорія спосіб вчинення злочину – це взаємопов'язана система актів поведінки суб'єкта злочину, обумовлених об'єктивними та суб'єктивними факторами, спрямована на досягнення поставленої мети через підготовку, вчинення та приховання злочину.

Слід також нагадати, що охоронна діяльність може створювати певний ризик порушення прав та свобод людини. Йдеться про своєрідне «внутрішнє» запобігання злочинності. Кажучи про такий внутрішній ризик – ризик порушення прав та законних інтересів третіх осіб з боку працівників охоронних організацій, пильну увагу необхідно приділити питанням професійного кадрового відбору та правовій спеціальній підготовці співробітників приватних охоронних структур.

Висновки.

1. Залучення недержавних охоронних організацій до виконання завдання запобігання злочинності є сьогодні загальносвітовою тенденцією, що довела свою ефективність та доцільність.

2. Сьогодні питання визначення поняття «запобігання злочинності» є дискусійним, так саме, як й співвідношення понять «запобігання», «попередження», «профілактика» й, таким чином, потребує додаткового дослідження.

3. Здійснення охоронної діяльності можна віднести до сфери, де функціонально існує небезпека порушення прав. Така небезпека має розглядатися у зовнішньому (порушення прав клієнтів охоронних організацій з боку третіх осіб) та внутрішньому (ризик порушення прав та законних інтересів третіх осіб з боку працівників охоронних організацій).

4. Успішність діяльності щодо запобігання злочинності значною мірою обумовлюється наявністю спеціальних знань у співробітників недержавних охоронних структур, у тому числі, щодо кримінологічної характеристики того чи іншого виду злочину.

5. Особливе значення для здійснення діяльності недержавними охоронними організаціями із запобігання злочинів мають знання про спосіб вчинення того чи іншого злочину, тобто сукупність прийомів та методів, що використовуються при вчиненні злочину, послідовність вчинення злочинних дій, застосування засобів впливу на предмет злочинного посягання.

6. Запобігання злочинності має здійснюватись з обов'язковим дотриманням принципів законності, поваги до прав людини, рівності усіх людей перед законом та судом, пропорційності між превентивним примусом і злочином, який ним відвертається.

7. Діяльність недержавних охоронних структур у сфері запобігання злочинності необхідно здійснювати у системному механізмі з правоохоронними органами.

Список використаних джерел:

1. Schult Н.Private Sicherheitsdienste und Kriminalprävention? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kriminalpraevention.de/forum/archiv/Schult.pdf
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) / [уклад. В.Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
3. Головін Б. Кримінологічні засоби забезпечення безпеки від корисливої насильницької злочинності та її проявів / Б. Головін // Право України. – 2011. – № 1. – С. 240-246
4. Дерев'ягін О.О. Удосконалення організації запобігання та розкриття квартирних крадіжок у курортній місцевості АР Крим / О.О. Дерев'ягін // Кримський юридичний вісник. – 2010. – Випуск № 1 (8). – Частина I [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Kyuv/2010_1_1/10.pdf
5. Зелінський А.Ф. Кримінальна психологія / А.Ф. Зелінський. – К. Юринком Интер. 1999. – 240 с.
6. Кальченко Т.Л. Запобігання злочинності в Україні спеціальними органами та установами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Тетяна Леонідівна Кальченко. – К., 2003. – 222 с.
7. Квітка Я.М. Попередження адміністративних правопорушень серед неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право»/ Яніна Михайлівна Квітка. – К., 2002. – 226 с.
8. Кузнецов, Н.Ф. Курс уголовного права. Общая часть. Т. 1: Учение о преступлении / Н. Ф. Кузнецова, И. М. Тяжкова – М., 2002. – 257 с.
9. Левицька Л.В. Запобігання насильницьким злочинам щодо неповнолітніх в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Людмила Василівна Левицька. – Ірпінь, 2003. – 224 с.
10. Новасардова І.В. Форми і засоби запобігання адміністративним правопорушенням у сфері безпеки дорожнього руху / І.В. Новасардова // Держава і регіони. – 2010. – № 3. – С. 177-182

11. Новикова Ю.В. Роль криминологической характеристики преступлений в борьбе с преступностью / Ю.В. Новикова // Право и безопасность. – 2009. – № 4 (33). – С. 95-96
12. Организация работы горрайоргана внутренних дел по предупреждению преступлений. Библиотека начальника горрайиноргана внутренних дел. Выпуск 4 / под ред. Э. И. Петрова. – М., 1994. – 164 с.
13. Прокофьев В.В. Криминологическая и криминалистическая характеристика убийств, совершенных по найму / В. В. Прокофьев // Вестник Владимирского юридического института. – 2008. – № 2. – с. 191-196
14. Становлення і розвиток недержавних суб'єктів сектору безпеки України (система безпеки підприємництва): аналіт. доп. / В.В. Крутов, В.Г. Пилипчук; за ред. О.О. Котелянець. – К.: НІСД, 2011. – 136 с.
15. Шостко О.Ю. Протидія організованим злочинності в європейських країнах / О.Ю. Шостко. – Х., 2009. – 400 с.
16. Эминов В.Е. Криминологическая классификация и характеристика преступлений / В.Е. Эминов // Русский закон. – 2006. – № 2. – с. 374-377
17. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін.]. – К.: Укр. енцикл., 1999. – Т. 2. – 741 с.
18. Нікітін Ю. В. Протидія злочинності в системі забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства: Монографія / Ю.В. Нікітін. – К.: ВНЗ «Національна Академія Управління», 2009. – 373 с.

ВАЩУК О. П.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 343.98

ПРИЙОМИ ВЕРИФІКАЦІЇ ДАНИХ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Стаття присвячена дослідженню прийомів верифікації даних при проведенні слідчих (розшукових) дій. У статті розкрито поняття «тактичний прийом», деякі види класифікації прийомів, методи пізнання даних та обґрунтовано особливості вибору слідчим того чи іншого прийому в залежності від кримінального провадження, слідчої ситуації, процесуальної дії тощо.

Ключові слова: прийом, верифікація, слідча (розшукова) дія, методи пізнання, психологічний вплив.

Статья посвящена исследованию приемов верификации данных при проведении следственных (розыскных) действий. В статье раскрыто понятие «тактический прием», некоторые виды классификации приемов, методы познания данных и обоснованы особенности выбора следователем того или иного приема в зависимости от уголовного производства, следственной ситуации, процессуального действия, др.

Ключевые слова: прием, верификация, следственное (розыскное) действие, методы познания, психологическое воздействие.

To research methods of verification data during investigative (detective) action. The article deals with the concept of "tactical receiving" some kind of classification methods, techniques and knowledge data reasonably particular choice of the investigator of a reception, depending on the criminal proceedings, investigation of the situation, proceedings, etc.

Key words: reception, verification, investigation (detective) action methods of knowledge, psychological impact.

Вступ. Застосування прийомів верифікації даних (отриманих вербально та невербально) при проведенні слідчих (розшукових) дій сприяє точності та своєчасності діагностики інформаційного та психологічного стану учасників слідчої (розшукової) дії, полегшує встановлення подальшого емоційного контакту з ними, допомагає виявити їх дійсне відношення до обставин події, що розслідується. Тому визначення та виділення окремих прийомів та подальше їх використання при розслідуванні злочинів ставить певне завдання перед вченими. Науковому розгляду питань криміналістичного забезпечення розслідування, особливостей криміналістичного пізнання присвятили свої праці такі вчені як, Ю.П. Аленін, Л.І. Аркуша, В.П. Бахін, Р.С.

